

МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ЖАНУБИЙ ВИЛОЯТЛАРДА МАДАНИЯТ СОҲАЛАРИДА ҚЎЛГА КИРИТИЛГАН ЮТУҚЛАР

Қалқон Чоршанбиев

ҚаршиДУ талабаси

Аннотация

Мустақиллик йилларида маданий соҳасининг турли йўналишларида туб ислохатлар амалга оширилди. Маънавий-маърифий тадбирларни амалга ошириш учун кенг имкониятлар яратилди. Маданий-маърифий муассасалар ўз хусусиятига кўра маънавият ўчоқлари бўлиб, улар халқ ижодини тарғиб қилиш ва ривожлантиришга хизмат қилади.

Калит сўзлар: Қашқларё, Сурхондарё, Халқ куй-қўшиқлари, фольклор, Тарихий, маданий, маърифий ва маънавий-ахлоқий қадриятлар.

Халқ куй-қўшиқлари, ўйинлари каби ижод намуналарини тўплаш, ўрганиш ва ривожлантириш маданий-маърифий муассасаларнинг асосий фаолиятларини ташкил этади. Тарихий, маданий, маърифий ва маънавий-ахлоқий қадриятларнинг кенг қатламларини қайта идрок этиш ғоялари, янгилашни тамойиллари, халқ ижодининг янгидаен-янги қирралари, бугунги маданият муассасаларида амалга оширилаётган ишларда, ижодий учрашувларда, танловларда, бахшилар ижросидаги халқона оҳангларда яққол намоён бўлди. Шу ўринда мустақиллик йиллари республикада маданий-маърифий муассасалар фаолиятида туб ўзгаришлар амалга оширилди. Хусусан, 1991 йилдан бошлаб маданий-маърифий муассасалар ярим хўжалик ҳисобига ўтказилди. Маданий-маърифий муассасалар фаолиятини тартибга солиб турувчи ҳуқуқий-меъорий ҳужжатлар ишлаб чиқилиб, ҳаётга татбиқ этилди. 1991 йил Сурхондарё вилоятида 158 та клуб муассасаси, 428 та кутубхона, 14 та маданий ва истироҳат боғи фаолият олиб бориб, уларда 575 та тўғарақ, шундан 510 таси бадий ҳаваскорлик тўғараги ва ансамбллардан иборат бўлди. 1992 йил Сурхондарё вилоят мадани-маърифий муассасалар эҳтиёжи учун жами 17 млн. 301 минг сўм миқдорида маблағ ажратилди.

Қашқадарё вилоятида ҳам маданий-маърифий муассасалар моддий-техника базасини мустаҳкамлаш юзасидан бир қатор амалий тадбирлар олиб борилди. Масалан, 1991-1994 йиллар давомида вилоятнинг Деҳқонобод туманида 12 та, Қамаш туманида 3 та, Мубарак тумани қишлоқларида 4 та кутубхона бинолари қайта таъмирланди. 1994 йил Қашқадарё вилоятида 494 кутубхона фаолият олиб борди. Шу йили вилоят бўйича ностационар, яъни кўчма кутубхоналар 810 та бўлди.

Ўзбекистонда кутубхоналар ишини йўлга қўйишда маълум сустрасликка йўл қўйилди. Ўтиш даврининг моддий қийинчиликлар туфайли кутубхоналарда китоб ва журналлар сони ҳам камайди. 1995 йил 50,8 млн нусха китоб ва журнал бўлса, 2004 йил улар 35,6 млн. нусхага тушиб қолди. Шунингдек, китобхоналар сони ҳам шу йилларга таалуқли

равишда 4,7 млн. дан 3,4 млн. га тушди¹. Бу каби ҳолатнинг келиб чиқишига бир қатор омиллар сабаб бўлди. Аҳоли маиший турмуш даражаси кўтарилиб, компьютер, турли видео воситалари кенг тарқалиб, кўплаб ахборотлар аҳоли онгига техника ёрдамида кириб борди. Китоблардаги маълумотларни китобхон компьютер орқали интернетдан олиш имконияти яратилди. Бу жараён нафақат Ўзбекистонда балки бутун дунё учун хос ҳисобланади.

2004-2008 йилларда клуб муассасалари сони ҳам камайиб борди. Масалан, 2004 йил Қашқадарё вилоятида 148 та клуб муассасаси фаолият олиб борган бўлса, 2007 йилда улар сони 121 тага тушиб қолди. Бу ҳолатнинг ўзига хос сабаблари мавжуд эди. Клуб муассасалар сонининг камайишига маблағ масаласи жиддий таъсир кўрсатди. Шунингдек, маҳаллий ҳокимликлар, мутасадди раҳбарларнинг совуққонлиги ва лоқайдлиги натижасида клуб муассасалари ишини орқага кетишига олиб келди.

1999 йил Сурхондарё вилоятида жами 44 та қишлоқ маданият уйлари ва 48 та клублари фаолият олиб борди. Денов туманида 9 та маданият уйи, Шўрчи ва Жарқўрғон туманлари қишлоқларида 7 тадан шу турдаги муассасалар фаолияти йшлга қўйилди. Аммо, вилоятнинг баъзи туманларида бирорта ҳам маданият уйлари ва клуб муассасалари ташкил этилмаган эди. Масалан, Қумқўрғон, Олтинсой, Қизриқ туманларида қишлоқ маданият уйлари мавжуд бўлмади. Сариосиё туманида 7 та клуб муассасаси фаолият олиб борди. Шу тариқа Сурхондарё вилояти клуб муассасаларини ташкил этишда номутаносиб вазият мавжуд эди.

2006 йилга келиб Ўзбекистон Республикаси бўйича маданият ва спорт ишларини яхшилаш, уларнинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш юзасидан бир қатор чоратadbирлар натижасида 2006 йил Маданият ва спорт ишлари учун республика бюджетидан 32591,3 млн. сўм маблағ ажратилди. Шундан, 7292,3 млн. сўм театр-томоша ташкилотларига, 1538,9 млн. сўм маданий ёдгорликларини таъмирлаш ишларига, 1144,1 млн. сўм маданий-маърифий муассасалар таъминотига ва бошқаларга ажратилди². 2007 йил Қашқадарё вилоятида ҳам жами 121 та маданият уйлари ва клуб муассасалари бўлган бўлса, улардан 91 таси қишлоқ жойларда фаолият олиб борди. Шундан фақат 9 таси намунавий лойиҳада қурилган биноларга жойлаштирилди.

Ўзбекистон жанубий вилоятлари азалдан халқ оғзаки ижоди, миллий мусиқа, миллий урф-одатлар яхши сақланган воҳалардан ҳисобланган. Барча маданий тадбирларни бадий ҳаваскорлик жамоаларисиз тасаввур этиб бўлмайди. Бадий ҳаваскорлик жамоалари йилдан-йилга ўз маҳоратларини ошириб, репертуарларини янгидан-янги, турли-туман ва ранг баранг куй-қўшиқлар билан бойитиб, ўзбек халқ санъати ривожига улкан ҳисса қўшганлар.

¹ Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси йиллик Статистика тўплами. 2004. – Тошкент, 2005. – Б. 136.

² Ўзбекистон Республикаси маданият ва спорт ишлари вазирлигининг жорий архиви. Ўзбекистон Республикаси маданият ва спорт ишлари вазирлигининг 2006 йилдаги иш фаолияти бўйича маълумотнома.

Сурхондарё воҳаси бутун жаҳон томонидан қадимги цивилизация ўчоқларидан бири сифатида тан олинган. Унинг моддий ва маънавий қадриятларини ўрганишга бўлган қизиқиш йилдан-йилга ортиб борди. 2001 йили Бойсун ЮНЕСКО томонидан “Инсоният оғзаки ва маънавий мероси дурдонаси” сифатида эътироф этилди³. Бутун жаҳонда 19 та ана шундай маскан ЮНЕСКО томонидан эътироф этилган. 2002 йил 29 апрелда Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлигининг “Бойсун баҳори” Халқаро очик фестивалини ўтказиш тўғрисидаги буйруғи эълон қилинди. Буйруқда белгиланган тадбирларни амалга ошириш юзасидан Сурхондарё вилоятида тайёргарлик ишлари олиб борилди. Мазкур фестивал 2002 йил 25 майда Бойсун туманида ўтказилиб, унда хорижнинг Англия, Франция, Япония, Россия каби ўнга яқин мамлакатдан санъатшунос-фольклоршунослар, тарихчилар, либос дизайнерлари иштирок этди. Бу анжуман нафақат Бойсун санъати, урф-одати, балки кўпдан-кўп юртлар, халқларнинг ноёб дурдоналарини ўрганиш, халқ оғзаки ижоди намуналари, миллий урф-одатларини тарғиб-ташвиқ қилишда ғоят аҳамиятли бўлди. Фольклор-этнографик жамоаларига бўлган қизиқиш йилдан-йилга ортиб борди. Масалан, биргина 2005 йили Қашқадарё вилоятининг Дехқонобод туманида “Алпомиш”, Нишон туманида “Нурафшон”, Қамаш туманида “Маҳаллада дув-дув гап”, Косон туманининг Оброн қишлоғида “Обиравон” фольклор-этнографик ансамбллари ташкил этилди.

Хулоса қилиб айтганда, мустақиллик йилларида халқ ижоди намуналарини ўрганиш, тарғиб этиш ва ривожлантириш юзасидан кўплаб табирлар ишлаб чиқилди. Халқ ижодиётининг турли йўналишлари бўйича кўрик-танловлар ўтказиш анъанага айлантирилди. Ҳар йили бадий-хаваскорлик жамоалари, аскиячи ва қизиқчилар, бахшиларнинг танловлари ўтказилди. Бу турдаги танловлар халқ ижодиёти анъаналари яхши сақланганлиги боис, Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятларида бўлиб ўтди. “Бойсун баҳори”, “Асрлар садоси” анъанавий фольклор фестиваллари шулар жумласидандир. Ўзбекистонда халқ оғзаки ижодининг ноёб дурдонаси бахшичилик санъатини ривожлантириш ишига ҳам жиддий эътибор берилди. Бахшилар асосан қишлоқларда етишиб чиқишлари инobatга олиниб, қишлоқларда бахши-шоирларнинг тўғарақлари ташкил этилди. Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятларидан кўплаб шоирлар “Халқ бахшиси” унвонига сазовор бўлди. Бахши шоирлар нафақат Ўзбекистонда, балки дунёнинг турли мамлакатларида ўтказилган кўплаб халқаро кўрик-танловларда ҳам фаол иштирок этдилар.

³ Турсунов С., Қобилов Э., Муртазаев Б., Пардаев Т. Сурхондарё тарихи. –Тошкент: Шарқ, 2004. – Б. 551.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси йиллик Статистика тўплами. 2004. – Тошкент, 2005. – Б. 136.
2. Ўзбекистон Республикаси маданият ва спорт ишлари вазирлигининг жорий архиви. Ўзбекистон Республикаси маданият ва спорт ишлари вазирлигининг 2006 йилдаги иш фаолияти бўйича маълумотнома.
3. Турсунов С., Қобилов Э., Муртазаев Б., Пардаев Т. Сурхондарё тарихи. –Тошкент: Шарқ, 2004. – Б. 551.

